

Nydigitaliseringen av Postmuseums kartor - första etappen klar

av Thorsten Sandberg

Med ekonomiskt stöd från Föreningen Postmusei Vänner har första etappen av projektet nydigitalisering av Postmuseums kartor genomförts. I denna omgång har 62 av museets äldsta kartor från 1700-talet skannats.

Dessa och flera andra kartor är nu sökbara i tre databaser, svensk-norska Digitalt Museum (<https://digitaltmuseum.se>), Riksantikvarieämbetetets K-samsök, (www.ksamsok.se) samt internationella Europeana Collections (www.europeana.eu). En andra etapp är planerad.

– När kartorna ritades av lantmätare i mitten av 1700-talet var skälet att få ett samlat grepp om landets postvägar och postgårdar. Postvägarna var liktydiga med landsvägarna och postkartorna är bland de första kartor som på ett vederhäftigt sätt visar det svenska vägnätet. Kartorna erbjuder också annan information som kan intressera kulturinstitutioner, hembygdsrörelsen och släktforskare vilka

THORSTEN SANDBERG är född 1952, teokand och fil kand och frilansskribent med historisk och kulturhistorisk inriktning. Han har tidigare varit verksam som kommunikatör, webbredaktör och skribent inom Posten AB och PostNord AB. Han har medverkat med en rad artiklar i *Posttryttaren*, framför allt om nyare frimärken och frimärksformgivning.

tillhör dem som efterfrågat större tillgänglighet till det unika materialet.

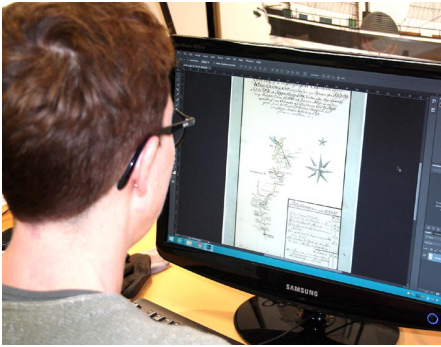
Det säger Hanna Nydahl, intendent vid Postmuseum, och hämtar från arkivet fram en handkolorerad originalkarta från perioden, försedd med vacker kalligrafisk text och stiliga kompassrosor.

Kartan uppmättes 1746 av vice ordinarie lantmätaren Carl G. Hesselgren, ”samt till Kongl: Post Contoiret extraherad [utdrag ur] med nedanstående miltals beskrifning Post-

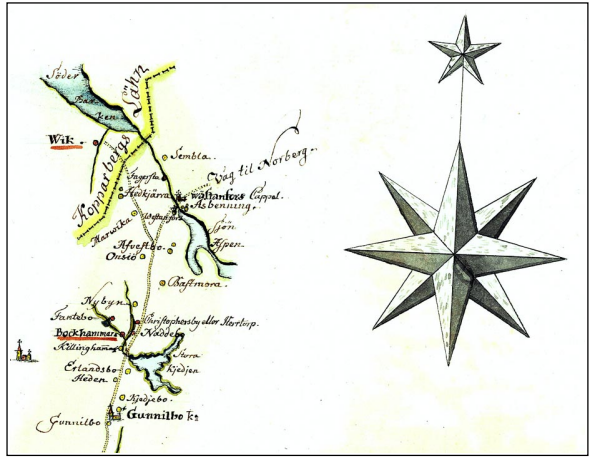

– Kartorna är i fint skick men man bör undvika hantering i mesta möjliga mån, säger intendent Hanna Nydahl vid Postmuseum. Här med originalet till en av museets unika kartor. Kartan är från 1746 och visar postvägen mellan Köping i Västmanland och Wik i Kopparbergs län i mellersta Svealand. Kartan har signum PM 6189.

Foto: Thorsten Sandberg.

Postkartan från 1746 är en av de 62 kartor som skannats under första etappen inom projektet som stöds av Föreningen Postmusei Vänner. Hanna Nydahl har plockat upp kartan på sin bildskärm, och redan här ser man kvalitetsskillnaderna gentemot återgivningen i svart-vitt.
Foto: Thorsten Sandberg.

Bilderna av de digitaliserade kartorna har en upplösningsgrad som erbjuder möjlighet till stark förstoring. Här en detalj av postkartan från 1746. Fotot uppstar fyra megabyte jämfört med knappt en halv megabyte för den svart-vita föregångaren.

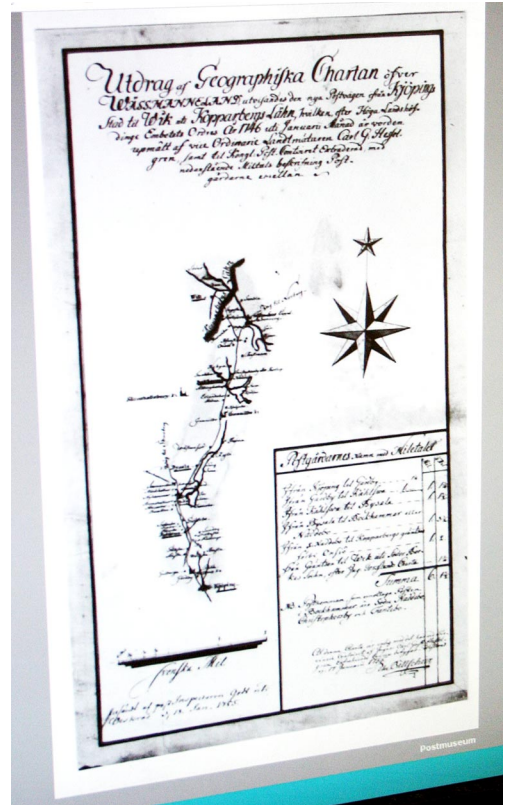
gårdarne emellan”. Sträckan som återges är vägen från Köping i Västmanland norrut till Wik i Dalarna.

Hanna Nydahl slår på sin dator, går in i databasen Digitalt Museum, tar sig vidare till Postmuseums avdelning och hittar enkelt fram till den aktuella kartan via sökfönstret där hon skriver in ordet ”postkartor”. Nu kan hon granska kartan, förstora den och få fram fina detaljer som är svåra för blotta ögat att se på originalet.

På kartornas fram- och baksida finns ofta noteringar om postvägar, avstånd, postkontor och postgårdar. Den informationen har inte varit tillgänglig för allmänheten tidigare.

Kartan från 1746 är jämnårig med det tillstånd Kungl Maj:t gav Postverket att utarbeta postkartor över Sveriges samtliga län. Utöver själva kartbilderna skulle kartorna innehålla uppgifter om var postkontoren och postgårdarna låg, samt avståndet mellan dessa. Regionalt verksamma lantmätare - som Carl G. Hesselgren - fick i uppdrag att göra nödvändiga mätningar och utföra karteringsarbetet.

Kartorna har inkommit till Postmuseum i olika omgångar. Hösten 1914 förtecknades 25 kartor från 1700-talet. De flyttades förmodligen över från Postverkets huvudkontor tillsammans med annat material efter att

Under andra hälften av 1900-talet fotograferades postkartan från 1746 i svart-vitt. Valet av denna teknik berodde på att arkiv- och museiexpertis vid denna tid ansåg att färgnegativ och färgfoton inte var tillräckligt motståndskraftiga mot tidens tand.

museet öppnade 1906. Ytterligare ett 40-tal 1700-talskartor förtecknades 1932. Även dessa kartor hade sannolikt sitt ursprung på huvudkontoret. Genom gåvor och köp har Postmuseum också fått in ett fåtal kartor från annat håll.

De kartbilder som publicerats i Digitalt Museum, K-samsök och i Europeana Collections upptar mellan fyra och tio megabyte, jämfört med i genomsnitt en halv megabyte för de svart-vita foton som användes vid registrering i Postmuseums samlings databas under 1990-talet och början av 2000-talet.

– Eftersom både bandbredden på Internet och lagringskapaciteten för bilder i databasen är större idag kan vi nu arbeta med bilder i bättre upplösning. De nya bilderna har ändå skalats ner rejält för att kunna laddas ner snabbt och bekvämt till den egna datorn. Originalbilderna från skannern är nämligen 300 megabyte, och den storleken är ohanterlig både för oss i databasen och när du ska ladda ner bilden till din egen dator. Självklart kan du beställa de riktigt högupplösta bilderna direkt från museet, säger Hanna Nydahl.

Den höga upplösningen erbjuder goda möjligheter till jämförande studier och forskning. Hur har förslitningen av kartorna sett ut över tiden? Med vilken hastighet har bläck och akvarellfärger brutits ner sedan kartorna ritades i mitten av 1700-talet? Vilken hållbarhet har restaureringarna haft? På kartornas baksidor finns noteringar om när och var förbättringar gjorts - vanligtvis i Riksarkivets konserveringsateljé.

När digitaliseringsprojektet drogs igång hamnade skanningsfrågan tidigt högt upp på prioriteringslistan. Kravet var mycket högupplösta bilder med så exakt färgåtergivning som möjligt. Men Postmuseum saknar den avancerade skanningutrustning som erfordrades.

För skanningen sökte Postmuseum därför en samarbetspartner med både rätt utrustning och gedigen erfarenhet av att hantera historiskt värdefulla och ömtåliga objekt.

– Vi hittade vår partner i Gävle, på Sveriges Järnvägsmuseum som är ett av Trafikverkets museer. Sedan 2011 har man där arbetat med digitalisering och publicering på Internet av det unika bildarkivet. Digitaliseringen sker i nära samverkan med Järnvägsmusei Vänner. En kul poäng med tanke på samarbetet med Föreningen Postmusei Vänner inom vårt eget projekt, säger Hanna Nydahl.

När avtalet med Sveriges Järnvägsmuseum om skanninguppdraget var klart valde Hanna Nydahl i samråd med den tidigare kollegan Bo Andersson ut 62 av museets äldre kartor för den första etappen i digitaliseringsprojektet. Transporten till Gävle ombesörjdes av Hanna Nydahl och Kajsa Lemon, Postmuseums bibliotekarie, vilka lämnade över kartorna i mycket professionella händer.

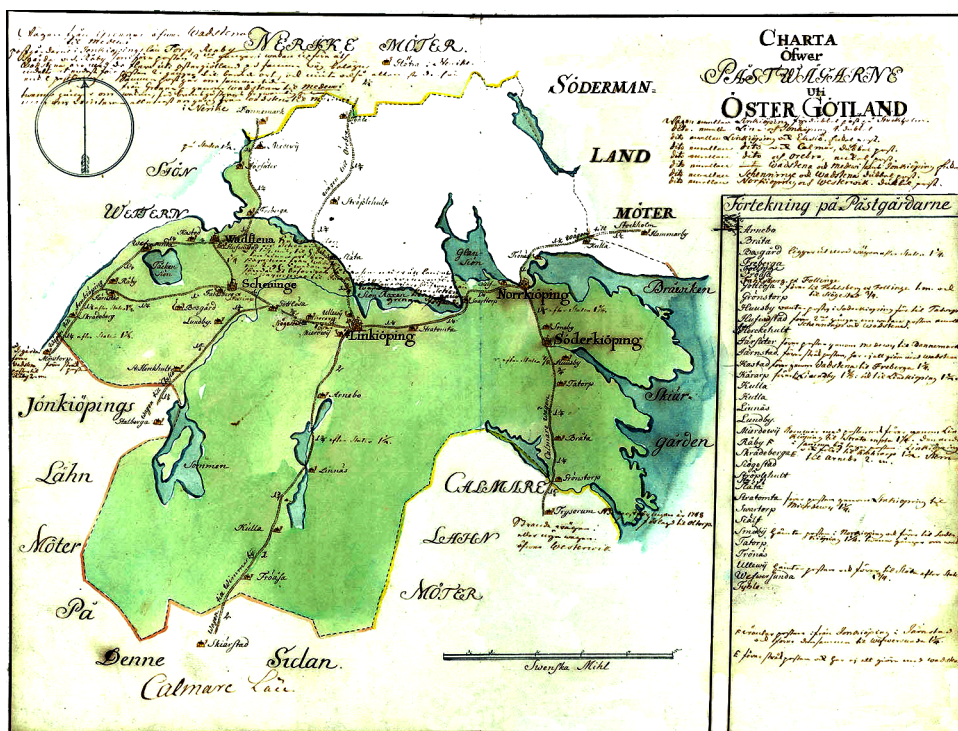
Skanningen av kartorna genomfördes i en IT-intensiv miljö med avancerad utrustning. Här finns bland annat en rullskanner för digitalisering av de stora ritningar som finns hos Trafikverkets olika museer.

Rullskannern användes för skanningen av Postmuseums kartor. En karta på cirka en meter tar omkring en minut att skanna, och till detta kommer beskärning och annat efterarbete. Rullskannern klarar av att processa dokument med en maxbredd av 106 centimeter och en maximal tjocklek av två centimeter. Det längsta dokumentet som skannats vid Sveriges Järnvägsmuseum är 15 meter, men längden är i princip obegränsad.

Alla som arbetar med skanningen har ingående kunskaper om hård- och mjukvaran. De har också specialutbildning i bildtolkning och hur man hanterar ömtåligt källmaterial.

– Vi är väldigt nöjda med resultatet av skanningen på Sveriges Järnvägsmuseum. De första 62 nyskannade kartorna är ute på Internet och kan nås globalt av alla som är intresserade. I våra samlingar finns över 1.000 kartor och kartböcker. En urvalsprocess pågår för en planerad andra etapp i nydigitaliseringsprojektet, säger Hanna Nydahl.

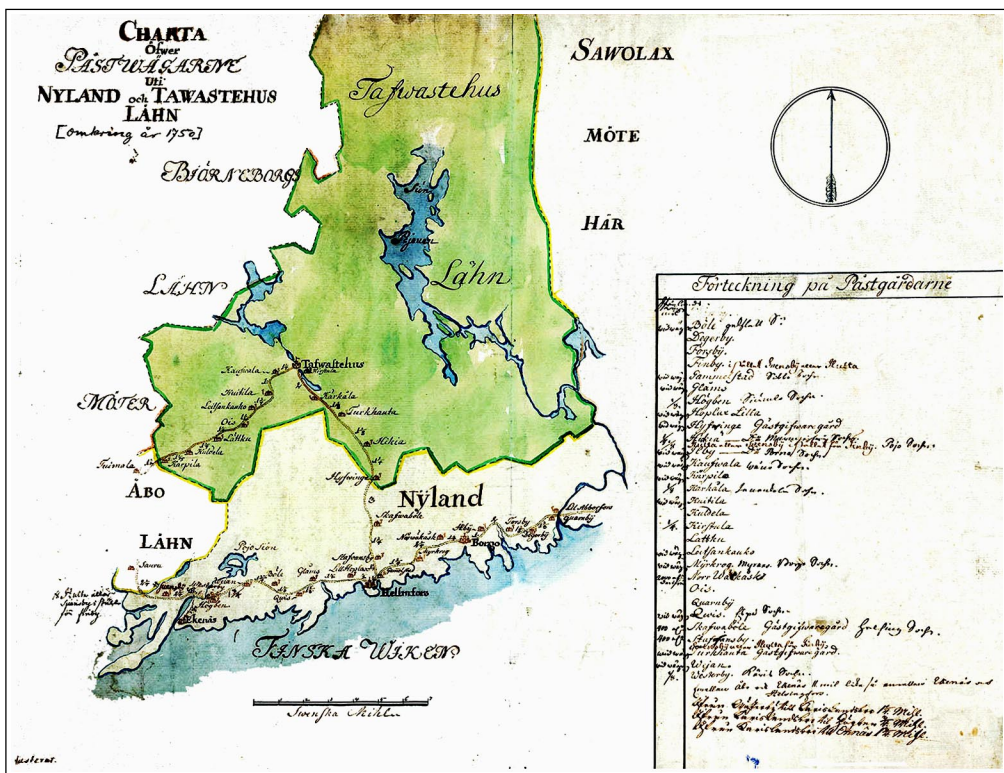
Postkartorna visar hela Sverige på 1700-talet.

Postmuseums digitaliserade postkartor från 1700-talet visar rikets alla delar. Här ett exempel från Götaland, en karta över Östergötland med postvägar och förteckning över postgårdarna. Kartan har signum PM 1561. Foto: Postmuseum.

Norrland. Detalj av karta med rubriken "Påstvägarne uti Wästerbottn" med åtföljande lista över poststationerna. Längst i öster på nuvarande finska sidan av Torne älv ligger Raumo prästgård, tillika poststation. Kartan har signum PM 1779. Foto: Postmuseum.

Fram till 1809 var Finland en del av Sverige. Omkring 1750 ritades denna karta med postvägar och poststationer i Tavastehus län och Nyland där Helsingfors ligger. Kartan har signum PM 1582. Foto: Postmuseum.

Källor och litteratur

Digitalt Museum.

<https://digitaltmuseum.se>

Europeana Collections.

www.europeana.eu

K-samsök.

www.ksamsok.se

Postmuseum.

Kartsamlingen.

Litteratur

Lundgren, Lennart,

Digitaliseringsverksamheten - ett samarbetsprojekt med Järnvägsmusei Vänner.

www.samlingsportalen.se

Copyright © Trafikverkets museer.

Lundin, Eliz,

Postvägar, postkontor och postgårdar i 1750-talets Sverige.

Meddelanden från Postmuseum nr 43.

Postmuseum och Vägverkets museum. Stockholm 1998.

Förteckning över de 62 nydigitaliserade kartorna

PM(*) Område/Län	År	PM(*) Område/Län	År
6308 Norra Sverige	1889	6139 Stockholm-Helsingborg	1730
6309 Södra Sverige	1889	1560 Södermanland	1750
14123 Postkontor i Sverige, avstånd och portobelopp	1836	6196 Södermanland, Östergötland	1745
8822 Sverige och Norge	1799	17686 Södra Sverige (Dalarna-Skåne)	1792
11241 Skandinavien	1797	1578 Uleåborg (Finland)	1748
17671 Uppsala - stadskarta	1770	6205 Uppland	1717
6156 Gävle stadskarta	1750	6209 Uppland-kopia	1717
9652 Stockholm stadskarta	1771	1559 Uppsala län	1750
17693 Norrköping - Stadskarta	1741	1580 Vasa, Österbotten (Finland)	1750
6208 Arboga - Oslo	1756	1572 Värmland	1750
1566 Blekinge	1750	1579 Västerbotten	1750
6198 Blekinge	1750	6201 Västerbotten	1736
1565 Gotland, Öland, Kalmar	1747	1575 Västmanland	1753
1577 Gävleborg	1755	6189 Västmanland, Kopparberg	1755
6143 Gävleborg	1753	1581 Åbo, Björneborg (Finland), Åland	1750
6138 Göteborg, Bohus	1750	8778 Åland och omgivande skärgård	1789
6200 Göteborg, Bohus	1743	6236 Åland och omgivande skärgård	1789
1570 Göteborg, Bohus	1750	6313 Åland och omgivande skärgård	1789
1568 Halland	1749	1588 Åland och omgivande skärgård	1750
6203 Halland	1750	6199 Åland och omgivande skärgård	1748
6142 Hälsingland	1756	6202 Älvkarleby - Västerbotten	1717
11235 Härjedalen	1797	5243 Älvsborg	1723
6137 Jämtland	1750	6144 Älvsborg	1743
1562 Jönköping	1750	1571 Älvsborg, Dalsland	1750
1564 Kalmar	1744	5140 Österbotten, savolax (Finland)	1750
1576 Kopparberg	1750	1561 Östergötland	1750
6210 Kopparberg	1750		
1567 Kristianstad	1755		
1563 Kronoberg	1746		
6235 Linköping - Västervik	1855		
1569 Malmöhus	1750		
6148 Mälardalen (fragment)	1750		
1582 Nyland, Tavastehus (Finland)	1750		
1574 Närke	1750		
1573 Skaraborg	1750		
1558 Stockholm	1740		

* Postmuseums signum